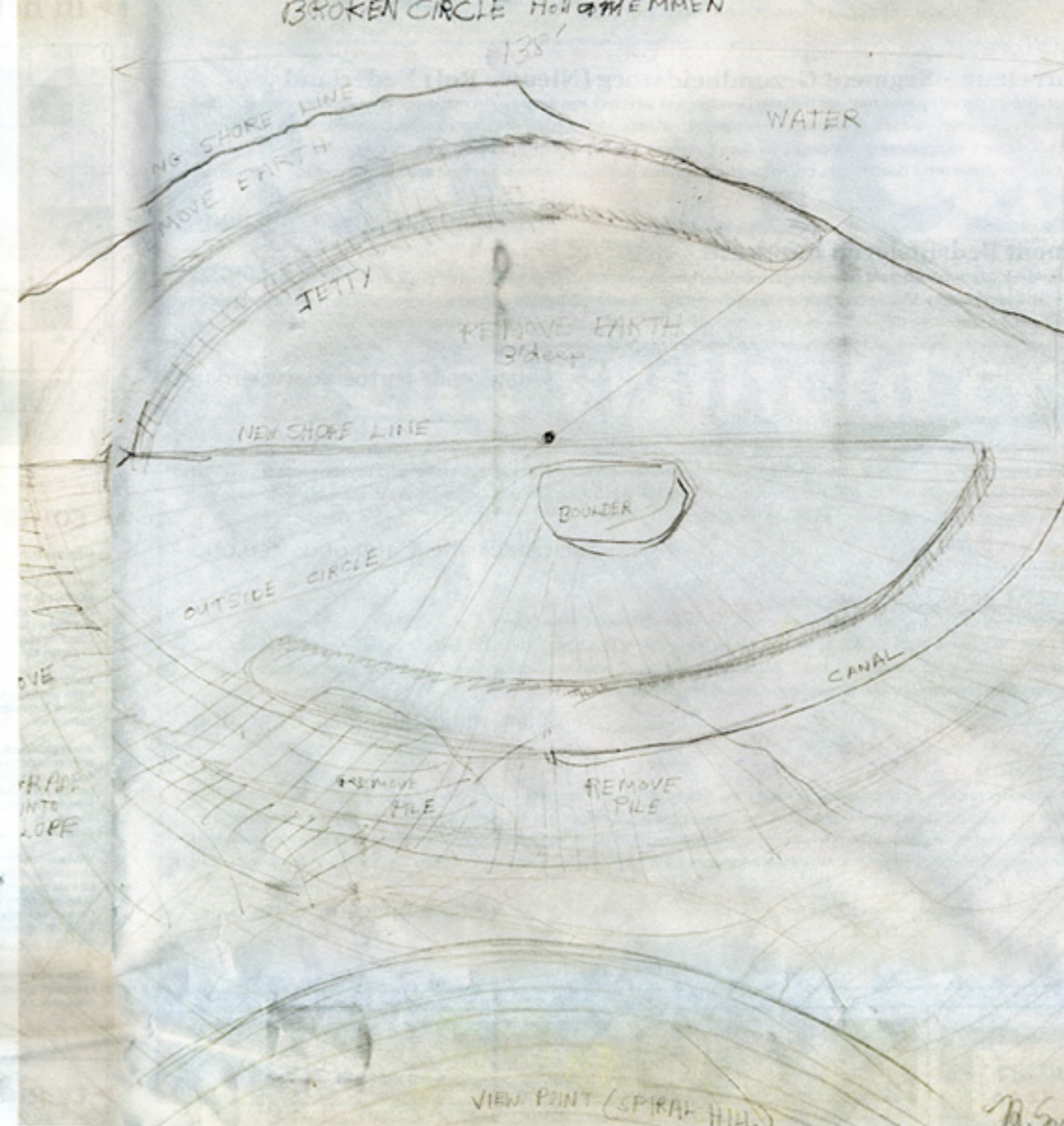

Het kostte Gerard de Boer senior en zijn vier broers twee weken om het kunstwerk op zijn zandafgraving in Emmen te maken op basis van schetsen van kunstenaar Robert Smithson. Hier de Broken Circle gezien vanaf de Spiral Hill. Foto Sandra Smalenburg.

De Kurt Cobain van de beeldende kunst

Dit iconische landschapskunstwerk van Robert Smithson ligt na veertig jaar nog steeds in Emmen

► Het jubileum van het iconische werk *Broken Circle/Spiral Hill* wordt gevierd.

► Twee tentoonstellingen, een boek en een film.

Door SANDRA SMALENBURG
Het landschap is overweldigend, on-Nederlands haast. Witte stranden omzomen een grijsblauw meer. Felgroen gras bedekt de oevers. Daarachter het donkere groen van de bosrand, met hier en daar een reusachtige zwerfkei. Het heeft iets weg van een ondergelopen vulkaanrater. Het enige geluid is het gakkende van overvliegende ganzen.

Dit is het terrein van Zand- en Exploitatie Maatschappij Emmen, sinds jaren in handen van de familie De Boer. Al vier decennia verzorgt het bedrijf een van de beroemdste landschapskunstwerken ter wereld: *Broken Circle/Spiral Hill* van de Amerikaanse kunstenaar Robert Smithson (1938-1973). Aan de noordzijde van de zandafgraving steekt de sculptuur vrij bescheiden het water in. Een landtong en een uitgegraven kanaal vormen samen een perfecte cirkel die het beste bekeken kan worden vanaf de top van een slakkenhuisvormige heuvel, de *Spiral Hill*.

Broken Circle/Spiral Hill is een van de drie 'Earthworks' van Smithson die

bewaard zijn gebleven en mag gerust een sleutelwerk genoemd worden. Het is ook het meest toegankelijke landschapswerk van Smithson. De andere twee, de wereldberoemde *Spiral Jetty* in Utah en de *Amarillo Ramp* in Texas, liggen mijlenver van de bewoonde wereld. Maar *Broken Circle/Spiral Hill* ligt aan de weg naar Emmen-Compasuum en is op werkdagen altijd te bezoeken, mits je je even meldt

► Smithson rende als een dolle de berg op en af toen het af was
Gerard de Boer jr.

in het kantoor van firma De Boer. Gerard de Boer junior was zes toen Smithson in 1971 zijn oog liet vallen op de zandafgraving van zijn vader. Samen met vier broers stampte Gerard de Boer senior het kunstwerk in twee weken tijd uit de grond, op basis van schetsen van de kunstenaar. "Met twee draglines, maar ook gewoon met emmers en schoppen", herinnert De Boer jr. zich. Hij ziet nog voor zich hoe Smithson toen het werk eenmaal af was als een dolle de berg op en af rende.

Het enige probleem was een enorme zwerfkei uit de voorlaatste ijstijd, 23 ton zwaar, die in 1969 tijdens af-

gravingen van een heuvel was komen te rollen en precies op de beoogde plek lag. Eerst dacht Smithson nog dat die steen wel verplaatst kon worden, desnoods met hulp van het leger. Maar dat bleek onmogelijk te zijn: nog altijd ligt de steen rotsvast in het midden van het kunstwerk. "Als het oog van een orkaan", zei Smithson, "of een waarschuwing uit de ijstijd."

Het was de bedoeling dat de kunstenaar later terug zou keren naar Drenthe om een film over zijn landschapswerk te maken. Maar zover kwam het nooit. Smithson stierf op 20 juli 1973 op 35-jarige leeftijd bij een vliegtuigongeluk in Texas. De gebroeders De Boer besloten daarop het kunstwerk in ere te houden.

En dus groeide Gerard de Boer op met *Broken Circle/Spiral Hill*. Als kind groef hij er met zijn schepje, omdat het gerucht ging dat Smithson potjes met gedichten in de berg verstopt had. In de zomer zwom hij er, net als de rest van de plaatselijke jeugd. Hij was erbij toen de Drentse band Skik er in 1997 de videoclip voor 'Op fietse' opnam. "Ik heb door dit kunstwerk zo veel mensen ontmoet", vertelt hij in zijn ouderlijk huis, dat nu ingericht is als een Smithson-museum, met vergeelde krantenknipsels en kopieën van tekeningen aan de muren. "Er komen zo'n twee- tot driehonderd bezoekers per jaar, uit heel de wereld. Laatst nog hadden we mensen uit China, Japan en Rusland."

Die belangstelling voor *Broken Circle/Spiral Hill* zal de komende maanden alleen maar groeien, want dit jaar wordt uitgebreid stilgestaan bij het veertigjarige bestaan van Smithsons iconische kunstwerk. In het Centrum Beeldende Kunst Emmen worden twee tentoonstellingen georganiseerd, de één met historisch materiaal en originele tekeningen van Smithson, de andere met werk van hedendaagse kunstenaars die schatplichtig zijn aan zijn werk, onder wie Lara Almarazgui en Cyprien Gaillard. In november verschijnt de publicatie *Robert Smithson, Art in Continual Movement*. En samen met Smithsons weduwe Nancy Holt is de film die de kunstenaar had willen maken over *Broken Circle* nu, veertig jaar na dato, alsnog gerealiseerd.

Voor veel hedendaagse kunstenaars is Smithson nog altijd een held, zegt Roel Arkesteijn, verantwoordelijk voor de documentaire tentoonstelling. "Door zijn vroegtijdige dood is hij een soort Kurt Cobain van de beeldende kunst." Steeds weer ontdekken nieuwe generaties kunstenaars Smithsons ideeën over bijvoorbeeld de relatie tussen kunst en natuur. Hij schreef er vele vlijmscherpe stukken over.

Smithson vond de ecologische beweging van die tijd te romantisch. Kunstenaars zouden de handen ineen moeten slaan met wetenschappers en de industrie, zei hij. Arkesteijn:

"Smithson was geen geitenwollen-sokkentype dat terug naar de natuur wilde. Hij accepteerde dat de natuur mede door mensenhanden is gemaakt en dat die aangetaste plekken ook waarde hebben."

Smithson wilde met zijn kunst uit de witte ruimtes van de musea en galerijen breken – gevangenissen voor kunst, noemde hij ze. In plaats daarvan diende kunst zich tot de wereld

► Nederland is zo pastoraal: op zich al een landschapswerk

Robert Smithson

buiten het museum te verhouden. De Amerikaan gaf de voorkeur aan rauw landschap. "Nederland is al zo pastoraal", zei hij destijds in een interview, "en zo gecultiveerd dat het al een landschapswerk op zich is."

De afgelopen veertig jaar is *Broken Circle/Spiral Hill* danig van uiterlijk veranderd. De berg was, zo blijkt uit oude foto's, oorspronkelijk van donkerrood zand, waar de paden van wit zand fel tegen afstaken. Nu is de heuvel overwoekerd met cotoneaster, een heesterachtige plant, wat hem een wollig uiterlijk geeft. Het lijkt ook wel of de berg een beetje scheefgezakt is, als een ingestorte plumpudding.

Het roept vragen op hoe je een kunstwerk als dit onderhoudt als de kunstenaar er niet meer is om advies te geven. Mag je het ontwerp dan aanpassen? De Boer: "Smithson wilde dat we het verval of, zoals hij het noemde, het proces van entropie, zo veel mogelijk zouden vertragen."

Theo Tegelaers, die samen met Nancy Holt de film over *Broken Circle* heeft afgemaakt, had de afgelopen maanden soms het gevoel dat Smithson over zijn schouder meekleek. De kunstenaar liet duidelijke regieaanwijzingen na en maakte vrij gedetailleerde storyboards waarop te zien is welke camerastandpunten hij voor ogen had. Ook over de gesproken tekst was hij heel duidelijk: die moest in het Engels, maar met een Nederlands accent.

Tegelaers: "We hebben niet de pretentie dat we zijn film hebben gemaakt, we hebben een film in zijn geest gemaakt. Ik heb geprobeerd in zijn hoofd te kruipen en zijn beslissingen zo goed mogelijk te begrijpen. Doordat Smithson zo vroeg gestorven is, is zijn werk geen afgerond oeuvre. Dat maakt het makkelijker om erop voort te borduren."

Gerard de Boer is intussen van plan om het kunstwerk weer zo veel mogelijk terug te brengen in de staat van 1971. Ook droomt hij van een echt bezoekerscentrum. Zodat hij kan blijven vertellen over die gekke Amerikaan die zijn leven zo heeft bepaald.

Land Art

• In de jaren zestig begon een groep kunstenaars zich af te zetten tegen de modernistische kunst die in de steriele, witte galerijen en musea te zien was. Zij trokken de stad uit en maakten hun kunst in de open lucht, het liefst zo ver mogelijk van de bewoonde wereld.

• Kunstenaars als **Walter de Maria, Nancy Holt, Robert Smithson en Michael Heizer** zochten de woestijn op in het zuidwesten van de VS en boetseerden daar reusachtige spiralen, greppels en bergen die vaak alleen vanuit de lucht hun ware schoonheid prijsgaven.

• In Engeland maakte **Richard Long** kunst tijdens zijn wandelingen, bijvoorbeeld door stenen in cirkels te leggen en daar foto's van te maken.

TENTOONSTELLING

Broken Circle/Spiral Hill
Emmen. www.brokencircle.nl
Broken Circle/Spiral Hill Revisited en The Ultraperific
CBK Emmen. 17 sept t/m 27 nov. De film *Breaking Ground: Broken Circle/Spiral Hill* wordt hier, en op 22 sept in het Stedelijk Museum Amsterdam, vertoond. www.landart-contemporary.nl